

BEVEZETÉS A BÜNTETŐ ANYAGI JOGBA

Olvasólecke

Olvasólecke hossza: 30 perc

Dr. Molnár Erzsébet
adjunktus
SZTE ÁJTK
Bűnügyi Tudományok Intézete

molnare@juris.u-szeged.hu

Skype:
live:.cid.d9241ebc9380219c

A BŰNCSELEKMÉNY FOGALMA. A TÉNYÁLLÁS

I. A BÜNTETŐJOG FORRÁSAI

I. 1. AZ ALAPTÖRVÉNY

Mint minden jogág esetén, a büntetőjog tekintetében is az Alaptörvény áll a jogforrási hierarchia csúcsán. Az Alaptörvény jogforrási jelentősége legáltalánosabb értelemben azt jelenti, hogy minden alacsonyabb szintű jogforrás meg kell, hogy feleljen az Alaptörvény rendelkezéseinek.

Az Alaptörvény tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyeknek alapvető büntetőjogi relevanciája van. Így például az Alaptörvény XXVIII. Cikk (4) bekezdése kimondja a nullum

crimen elv praevia tilalom aspektusát, a következőképpen: *Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.*

Az Alaptörvény jogforrási szerepe körében kell megemlíteni az Alkotmánybíróság szerepét a büntető-jogalkotásban. Az **Alkotmánybíróság** az a szerv, amely valamennyi norma Alaptörvénynek való megfelelése felett őrködik. Ennek megfelelően abban az esetben, ha valamely büntetőnormát alkotmányellenesnek talál, jogosult azt megsemmisíteni. Az Alkotmánybíróságnak tehát „negatív jogalkotó” szerepe van. Erre láthattak az 1. olvasóleckében példát, amikor a dekriminalizációs folyamatra példaként hoztuk a természet elleni fajtalanság bűncselekmény alkotmányellenesnek minősítését, ezáltal kikerülését a jogrendszerből.

I. 2. A BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVRŐL SZÓLÓ 2012. ÉVI C. TÖRVÉNY (BTK.)

Az Alaptörvény I. Cikk (3) bekezdése kimondja, hogy „az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg”. Valamely emberi magatartást büntetendőnek nyilvánítani, az elkövetőjét büntetőjogi jogkövetkezéssel fenyegetni olyan alapvető szabadságjog korlátozása, amely a büntetőjog egészét aláveti ennek az alapvető követelménynek.

A büntető anyagi jog jogforrási rendszerét tehát alapjaiban határozza meg a már ismertetett **NULLUM CRIMEN, NULLA POENA SINE LEGE ALAPELV.**

Nem elegendő azonban, hogy bűncselekményt és büntetést kizárólag TÖRVÉNY állapíthat meg, a Btk. tovább korlátozza saját magát, illetve a jogalkotót azáltal, hogy kimondja, hogy bűncselekményt és büntetést **kizárólag a Btk.** állapíthat meg. E korlátozást a jogalkotó a bűncselekmény törvényi meghatározásában teszi meg, a következőképpen:

4. § (1) Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre **e törvény** büntetés kiszabását rendeli.

Azáltal, hogy a jogalkotó az „e” kötőszót használja az „a” kötőszó helyett, egyértelműen utal arra, hogy a magyar büntetőjog az egységes büntetőkódex koncepcióját követi, amely ezt jelenti, hogy kizárólag a Btk.-ban található bűncselekmények, valamint büntetőjogi szankciók. Például a német jogrendszer nem ezt az elvet követi. A büntető törvénykönyvön kívül sok más ágazati jogszabályban is található bűncselekménymeghatározások, valamint büntetőjogi szankciók.

I. 3. KERETDISZPOZÍCIÓT KITÖLTŐ HÁTTÉRNORMÁK

Az előzőekben megállapítottuk, hogy bűncselekményt és szankciót, valamint a büntetőjogi felelősséget determináló valamennyi körülményt, feltételt és akadályt kizárólag a Btk. állapíthat meg.

E megállapítás ellenére mégis van a büntetőjog szempontjából más jogági normáknak is jogforrási szerepe, szigorú feltételek mellett, a nullum crimen elvnek való megfelelés keretei között.

Vannak olyan bűncselekmények, amelyeket a jogalkotó úgy hoz létre, hogy a büntetendőség keretrendszerét, valamint a büntetőjogi szankciót megállapítja a Btk.-ban, azonban a büntetendő magatartás tekintetében más jogágban található normára, szakmai szabályra, vagy uniós szabályra utal. Ahhoz tehát, hogy ezen bűncselekmények esetében meghatározzuk, hogy az adott magatartás valóban büntetendő lesz-e, más jogági normát kell alkalmazni. Az ilyen módon szerkesztett büntetőnormákat hívjuk **keretdiszpozíciónak**, az ezek által meghatározott magatartást megfogalmazó normát pedig **keretdiszpozíciót kitöltő háttérnormának**.

Ilyen értelemben kaphat tehát jogforrási szerepet a büntetőjogban más jogági norma. Tipikus keretdiszpozíciókat találunk pl. a közlekedési bűncselekmények körében, erre látnak példát az olvasóleckéhez tartozó videóleckében.

Íme egy másik példa keretdiszpozíciót kitöltő háttérnormára:

A Btk. 401. §-ában található a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása bűncselekmény, amely a következőképpen hangzik: *„Aki a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos, **törvényben előírt bejelentési kötelezettségének** nem tesz eleget, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”* A kiemelt rész egyértelműen utal a norma keretdiszpozíciós jellegére, ahhoz tehát, hogy megtudjuk, mi a konkrét büntetendő magatartás, a büntetőnormában megnevezett törvény rendelkezéseit kell ismerni. E keretdiszpozíciót kitöltő háttérnorma tehát *a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény*.

I. 4. A SZOKÁSJOG JOGFORRÁSI SZEREPE A BÜNTETŐJOGBAN

Ahogy az *1. olvasóleckében* a **nullum crimen, nulla poena sine lege scripta** alapelv tilomaspektusa vonatkozásában láttuk, a szokásjognak a büntetőjogban rendkívül korlátozott a hatóköre, kizárólag felelősségenyhítő, illetve felelősségmentesítő hatással érvényesülhet. A jogellenességet kizáró okok vonatkozásában bír gyakorlati relevanciával, így azokról a *4. olvasóleckében* lesz szó.

II. A BÜNTETŐNORMA SZERKEZETE

II. 1. SZERKEZETI EGYSÉGEK

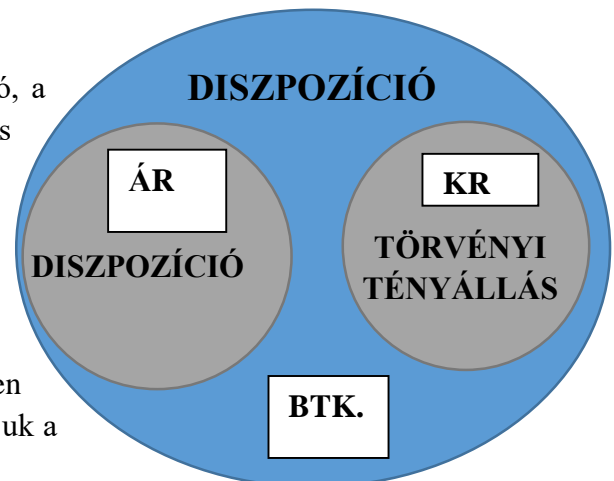
A büntetőnorma két szerkezeti egységből áll: diszpozícióból és szankcióból.

A **diszpozícióban** fogalmazza meg a jogalkotó a felelősség megállapításának a feltételeit, avagy az adott rendelkezés alkalmazhatóságának feltételeit, valamint azon emberi magatartásokat és egyéb feltételeket, amelyek az adott bűncselekmény elkövetésének megállapításához szükségesek.

A **szankció** a büntetendő magatartást megfogalmazó diszpozícióra kilátásba helyezett negatív jogkövetkezmény. E tekintetben a jogalkotó büntetési tételkeretet alkalmaz, azaz meghatározza azt a minimumot, valamint maximumot, amely keretek között a jogalkalmazónak a szankciót ki kell szabnia.

II. 2. DISZPOZÍCIÓK FAJTÁI

A diszpozíció általános fogalomként alkalmazandó, a fentieknek megfelelően. A különös rész és általános rész tekintetében cizellálni szoktuk azonban a fogalmat, a következőképpen: az egyes bűncselekményi magatartásokat megfogalmazó különös részi diszpozíciókat **törvényi tényállásnak** nevezzük, az általános részben található diszpozíciókat pedig **diszpozíciónak**. Ilyen értelemben e cím alatt átfogó fogalomként használjuk a diszpozíció kifejezést.

A jogalkotó különböző szerkesztési módozatokat alkalmaz az egyes különös részi tényállások megfogalmazása során. E tekintetben négy diszpozíciófajtát különböztetünk meg:

1. **Egyszerű diszpozíció:** a törvény gyakorlatilag a nevével határozza meg a bűncselekményt.
pl. Testi sértés tényállása (Btk. 164. §): „Aki más testi épségét vagy egészségét sérti, testi sértést követ el.”
2. **Leíró diszpozíció:** a törvény az adott bűncselekményt a lényegi ismérvei körülírásával határozza meg.
pl. Lopás tényállása (Btk. 370. §): „Aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el.”

3. **Utaló/hivatkozó diszpozíció:** A jogalkotó visszautal egy már korábban szabályozott diszpozícióra abban az esetben, ha a szabályozandó diszpozícióval a tényállási elemek szinte teljesen megegyeznek.

pl. Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (Btk. 311. §) esetén a jogalkotó visszautal a hivatalos személy elleni erőszak tényállására: „A 310. § szerint büntetendő, aki az ott meghatározott bűncselekményt közfeladatot ellátó személy ellen követi el.”

4. **Keretdiszpozíció:** a diszpozíciót valamilyen más jogszabály, uniós norma vagy szakmai szabály tölti meg tartalommal.

Két fajtája van:

- **Tisztán blankettáris keretdiszpozíció:** amikor a más jogági norma pusztán megsértése megvalósítja a tényállást

pl. A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása (Btk. 401. §): „Aki a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos, törvényben előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget.”

- **Büntetőjogi többletelemet tartalmazó keretdiszpozíció:** amikor a más jogági szabály megsértése mellett büntetőjogi többletelem megvalósítása is szükséges a tényállás megvalósulásához

pl. A számvevőszéki ellenőrzéssel kapcsolatos kötelezettségek megszegése (Btk. 363. §): „Aki az Állami Számvevőszék ellenőrzése során az Állami Számvevőszékről szóló törvényben meghatározott közreműködési **kötelezettségét megszegi, és ezzel az ellenőrzés lefolytatását akadályozza.**

A zöld színnel jelölt kötelezettségzegésre utalás miatt beszélhetünk keretdiszpozícióról, a más jogági norma megszegésén azonban túlmutat, hiszen emellett a sárgával jelölt akadályozásnak mint eredménynek is meg kell valósulnia, amely büntetőjogi többletelem.

III. A BÜNTETŐTÖRVÉNY HATÁLYA

A **hatály** arra a kérdésre ad választ, hogy az adott norma, törvény mikor, hol és kire alkalmazható. E kérdéseknek megfelelően beszélhetünk időbeli hatályról, területi hatályról, valamint személyi hatályról. A hatály, azaz alkalmazhatóság kérdéséről meg kell különböztetnünk az **érvényesség** fogalmát. Érvényes az a norma, amelyet az arra jogosult szerv, a meghatározott eljárási kereteknek megfelelően *létrehozott*.

Ennek megfelelően minden hatályos norma érvényes, de nem minden érvényes norma hatályos.

A 2012. évi C. törvényt 2012. július 13.-án vált érvényes törvénné, azáltal, hogy az Országgyűlés megalkotta, majd ezen a napon közzétette a Magyar Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007

Közlönyben. Nem lépett ugyanakkor még ekkor hatályba, maga a Btk. állapította meg saját, későbbi hatálybalépésének időpontját, amely 2013. július 1-jén történt meg. Egészen eddig az érvényes norma nem volt hatályos. 2013. július 1-ig az 1978. évi IV. törvény volt hatályban, az új Btk. hatályba lépésének napján az hatályát veszítette, azonban mai napig érvényes norma.

III. 2. IDŐBELI HATÁLY

Az időbeli hatály szabályrendszere arra a kérdésre ad választ, hogy mikor alkalmazható a büntetőnorma.

A büntetőtörvény időbeli hatályának szabálya szempontjából alapvető relevanciával bír a **nullum crimen, nulla poena sine lege praevia elv**, amely kimondja az elkövetéskori büntetőtörvény alkalmazásának követelményét, valamint a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalmát.

A Btk. teljes mértékben leképezi az alapelvi keretrendszert meghatározó praevia követelményt, a törvény a 2. §-ban rendelkezik a saját időbeli hatályáról, a következőképpen:

2. § (1) A bűncselekményt - a (2)-(3) bekezdésben foglalt kivételekkel - az elkövetése idején hatályban lévő büntető törvény szerint kell elbírálni.

(2) Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új büntető törvényt kell alkalmazni.

(3) Az új büntető törvényt visszaható hatállyal kell alkalmazni a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmény elbírálásakor, ha az az elkövetés idején a magyar büntető törvény szerint nem volt büntetendő.

A Btk. 2. § (1) bekezdése meghatározza a Btk. időbeli hatályának **FŐSZABÁLYÁT**.

Ennek megfelelően a bűncselekmény elkövetési magatartásának kifejtése pillanatában hatályban lévő törvényt kell alkalmazni a cselekmény elbírálása során.

E szabály szerint:

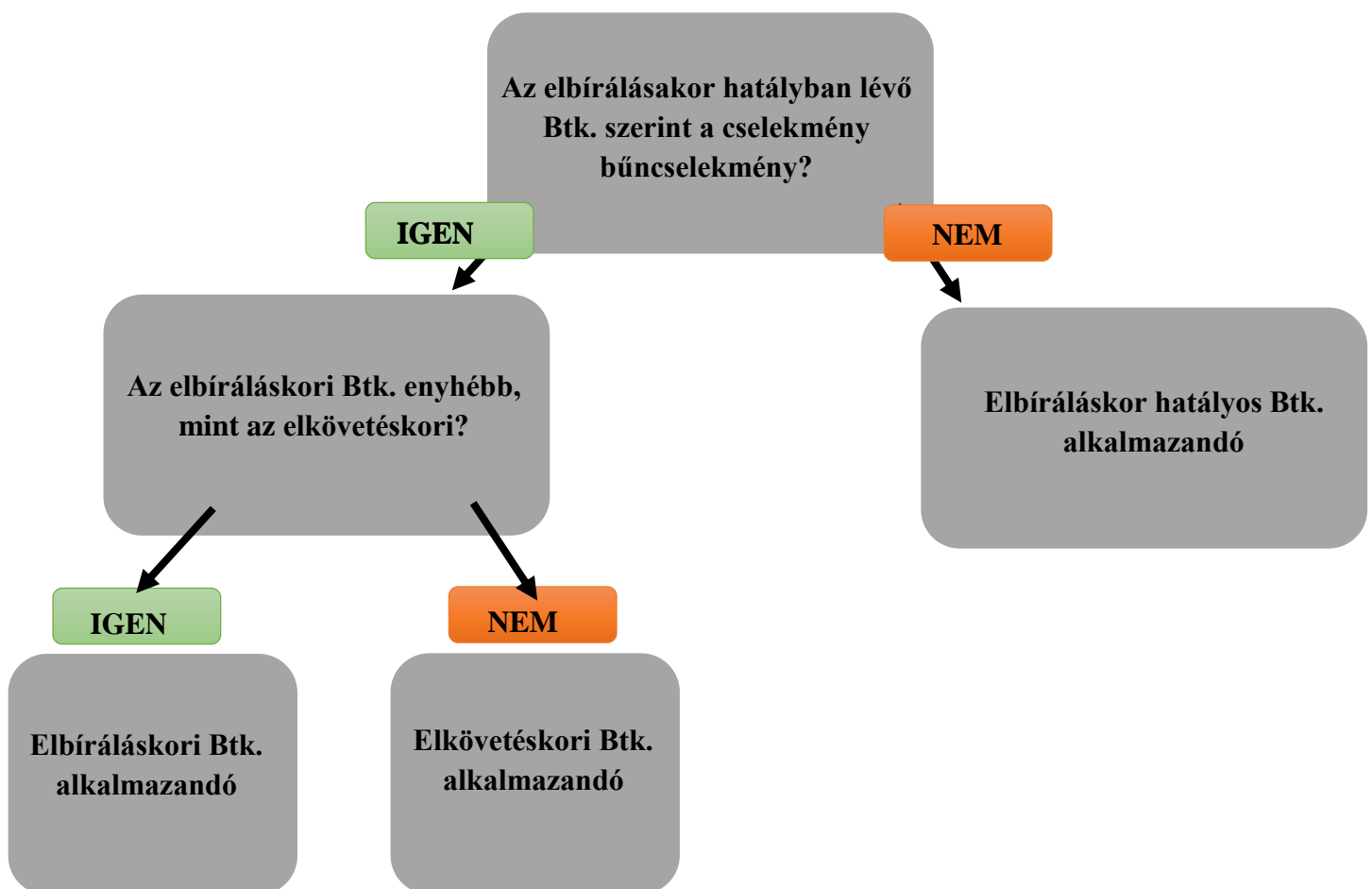
TILOS AZ ELBÍRÁLÁSKORI TÖRVÉNY VISSZAHATÓ HATÁLYA

A visszaható hatály tilalma alól vannak azonban kivételek. Ahogyan a praevia elv is kimondja, a súlyosabb törvény visszaható hatálya tilos. Ez azt jelenti, hogy nem tilos az enyhébb törvény visszaható hatállyal történő alkalmazása.

A Btk. 2. § (2) bekezdés sorolja fel ezt a két **kivételt**:

1. Visszaható hatállyal alkalmazható az elbíráláskori új törvény, ha a cselekmény már **NEM BŰNCSELEKMÉNY**
2. Visszaható hatállyal alkalmazható az elbíráláskori új törvény, ha a cselekmény az alapján **ENYHÉBBEN BÍRÁLANDÓ EL**

Annak megállapításához, hogy az elkövetéskori, vagy az elbíráláskori törvényt kell-e alkalmazni, a következő vizsgálati séma az irányadó:

Annak eldöntéséhez, hogy az elkövetéskori vagy az elbíráláskori Btk. enyhébb-e, egyrészt az adott bűncselekmény megvalósulásához szükséges tényállási feltételeket, valamint a büntetési tételkeretet kell összemérni, figyelembe venni. Másrészt tekintettel kell lenni általános részi szabályozásváltozásokra is.

III. 2. TERÜLETI ÉS SZEMÉLYI HATÁLY

A területi és a személyi hatály azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy hol és kire alkalmazható a Btk. Ezek a szabályok határozzák meg azt, hogy hol van a magyar államnak joghatósága.

a) A területiség elve

A területi hatály vonatkozásában elsősorban az ún. területiség elvének érvényesülése az irányadó. Ez alapján azon állam büntetőtörvénye az alkalmazandó, amelynek a területén a bűncselekményt elkövették. Tehát Magyarország területén elkövetett bűncselekmény esetén alkalmazható a magyar Btk.

A Btk. a következőképpen rendelkezik a területi elv alapján a területi hatályáról:

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a belföldön elkövetett bűncselekményre.

[Btk. 3. § (1) bekezdés a) pont]

b) Quasi területi elv

Ez az elv a területi elvet, pontosabban a „belföld” fogalmat terjeszti ki, oly módon, hogy belföldnek tekinti területi hatály szempontjából az adott állam felségjelzésével ellátott légi járművet és úszólétesítményt.

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a Magyarország területén kívül tartózkodó magyar felségjelű úszólétesítményen vagy magyar felségjelű légi járművön elkövetett bűncselekményre.

[Btk. 3. § (1) bekezdés b) pont]

c) Aktív személyi elv

Az aktív személyi elv szerint joghatósága van a büntetőeljárás lefolytatására, a bűncselekmény elbírálására annak az államnak, amelynek az állampolgára a bűncselekményt elkövette, függetlenül attól, hogy hol, és ki ellen.

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a magyar állampolgár által külföldön elkövetett olyan cselekményre, amely a magyar törvény szerint bűncselekmény.

[Btk. 3. § (1) bekezdés c) pont]

d) Passzív személyi elv

A passzív személyi elv teremt lehetőséget arra, hogy az állam fellépjen saját állampolgára védelmében, oly módon, hogy joghatóságot, eljárási jogosultságot teremt arra az esetre, amikor külföldön, külföldi elkövető realizál a magyar jog szerint büntetendő cselekményt magyar állampolgár sérelmére.

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a magyar állampolgár, a magyar jog alapján létrejött jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany sérelmére nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett olyan cselekményre is, amely a magyar törvény szerint büntetendő.

[Btk. 3. § (2) bekezdés b) pont]

e) A képviseleti elv

Az elv alapján lehetőség van arra, hogy a nem magyar állampolgár által, külföldön, nem magyar állampolgár sérelmére elkövetett bűncselekmény tekintetében a magyar állam járjon el, feltéve, hogy a mind a magyar jog, mind pedig a képviselt állam joga szerint bűncselekmény.

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az a magyar törvény szerint bűncselekmény, és az elkövetés helyének törvénye szerint is büntetendő.

[Btk. 3. § (2) bekezdés aa) pont]

f) Az állami önvédelem elve

Vannak olyan védendő érdekek, amelyek megsértése magát az államot sértik. Ilyen, bűncselekménynek minősülő érdeksérelmek esetén joghatósággal bír a magyar állam, függetlenül attól, hogy hol, és milyen állampolgár követte el a bűncselekményt.

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az állam elleni bűncselekmény, tekintet nélkül arra, hogy az az elkövetés helyének törvénye szerint büntetendő-e.

[Btk. 3. § (2) bekezdés ab) pont]

a) **Az univerzális büntetőhatalom elve**

Vannak olyan, rendkívül súlyos bűncselekmények, amelyek tekintetében irreleváns az, hogy hol, ki, ki ellen követte el, valamennyi állam joghatósággal bír ezek üldözésére.

A magyar büntető törvényt kell alkalmazni a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az a Btk. XIII. vagy a XIV. Fejezetben meghatározott bűncselekmény, vagy egyéb olyan bűncselekmény, amelynek üldözését törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés írja elő.

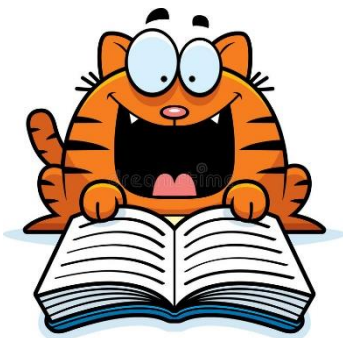
[Btk. 3. § (2) bekezdés ac) pont]

Önellenőrző kérdések

1. Sorolja fel a büntetőjog forrásait! Milyen jogforrási szerepe van az Alaptörvénynek?
2. Mely alapelv határozza meg a büntetőjog jogforrási kereteit?
3. Mit jelent a keretdiszpozíció? Milyen fajtái vannak? Értelmezze jogforrási szempontból!
4. Ismertesse a büntetőtörvény időbeli hatályának főszabályát és kivételeit!
5. Ismertesse a területi elvet és a quasi területi elvet!
6. Ismertesse a személyi hatályokat!
7. Melyik vagy melyek azok a szabályozási elvek, amelyek tekintetében nem állítja a Btk. feltételként a magyar büntetőtörvény általi büntetni rendeltséget?
8. Mit jelent az állami önvédelem elve?

Ajánlott irodalom:

- Nagy Ferenc: Anyagi büntetőjog. Alapvetések és a bűncselekmény tana. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2020.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az
Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-20